

Ристо ВУКЧЕВИЋ, економиста

Расподјела чистог прихода и личних доходака у пољопривредним организацијама

Нови привредни инструменти ставили су у први план повећање продуктивности рада, захватајући не само економију живог рада него и економију у преношењу опредмењеног рада.

Не упуштајући се дубље у разматрање нових привредних инструмената ни њиховог одраза на пољопривреду у Црној Гори, овдје ће бити ријечи о расподјели чистог прихода и личних доходака. С обзиром да су облици награђивања по форми и техници врло различити то и овдје изложени начин треба схватити као један од низа облика који се примјењују.

У основи расподјеле чистог прихода и личних доходака треба да се полази од постигнутих резултата рада. При овоме најважније је ријешити следећа питања:

1. Основа за расподјелу средстава чистог прихода на личне дохотке чланова колектива и на фондове привредне организације.
2. Основне принципе за расподјелу средстава намијењених за личне дохотке.
3. Услове према којима орган радничког управљања може мијењати основе и мјерила расподјеле чистог прихода и личних доходака.
4. Мјерила резултата рада појединца унутар економских јединица.

Прва три питања рјешава правилник о расподјели чистог прихода, а четврто правилник о расподјели личних доходака.

Принципи расподјеле у основи су исти за све привредне организације. Постигнути резултат рада појединца, постигнути успјех економске јединице у оквиру привредне организације и укупан резултат привредне организације као цјелине, мјерила су од којих треба да зависи формирање масе личних доходака за привредну организацију као цјелину, потом за економску јединицу и коначно лични доходак сваког појединца.

Из овако постављеног основног принципа произилази неколико задатака:

— прво, подјела привредне организације на економске јединице;

— друго, одређивање задатака за сваку економску јединицу и на основу њих задатка за добро као цјелину;

— треће, успостављање правилног економско-финансијског односа између економских јединица;

— четврто, праћење остварења задатака према задужењу за његово извршење;

— пето, формулисање услова под којима се сматра да остварење задатака (било да се ради о остварењу испод, изнад или на нивоу) није резултат рада колектива.

На основу рјешења ових питања правилник о расподјели чистог прихода и правилник о расподјели личних доходака, не само што се могу донијети већ њихово доношење нужно произилази из рјешења ове проблематике.

Полазећи од конкретних прилика у пољопривреди Црне Горе израђен је један примјер за који сматрамо да ће моћи користити пољопривредним организацијама при доношењу правилника који се разматрају овим освртом.

Примјер:

Пољопривредно добро — X

У свом саставу добро има сљедеће производње:

- сточна храна и пшеница
- поврће
- воће
- виноград
- стоку
- вински подрум

Добро располаже сопственим средствима за механизовано обављање радова у производњи као и возним парком за обављање унутрашњег и спољног транспорта.

Полазећи од дјелатности којима се бави, добро је подељено на сљедеће економске јединице:

1. економска јединица за производњу сточне хране и пшенице;
2. економска јединица за производњу поврћа;
3. економска јединица за производњу воћа;
4. економска јединица за производњу грожђа;
5. економска јединица за производњу сточарских производа;
6. економска јединица за производњу вина и ракије;
7. економска јединица за услуге механизације и транспортне услуге са радионицом за одржавање;
8. економска јединица управе предузећа.

Након расподјеле предузећа по економским јединицама приступа се одређивању задатака сваке економске јединице и добра као цјелине.

Задатак треба да је изражен у натуралним и новчаним мјерилима. Претпоставља се да у новчаним показатељима задатак износи:

По планираним цијенама у 000 дин.

Економска јединица	Укупно	За репродук. на добру	За продају на тржишту
Сточна храна и пшеница	100.000	85.000	15.000
Производња поврћа	50.000	—	50.000
„ воћа	90.000	—	90.000
„ грожђа	80.000	60.000	20.000
Сточарство	180.000	40.000	140.000
Подрумарство	100.000	—	100.000
Механизација, возни парк и радионица	100.000	70.000	30.000
Управа предузећа	—	—	—
У к у п н о :	700.000	255.000	445.000

Да би се остварио предвиђени задатак потребно је учинити и одређене трошкове и извршити одговарајуће обавезе.

Претежан дио трошкова је непосредно везан за сваку економску јединицу. Мањи дио трошкова је везан за добро као цјелину, те је потребно тај дио трошкова по одговарајућем кључу разбити на сваку економску јединицу.

У сљедећем прегледу дати су подаци о трошковима материјала и обавезама за сваку економску јединицу.

Економска јединица бр. 8.

Прво се утврђују трошкови материјала за управу предузећа и у оквиру ове сви они трошкови и обавезе који као такви нијесу непосредно везани за неку од економских јединица.

	(у 000)
Материјал управне режије — — — — —	8.000
Остали материјални трошкови управе — — — — —	5.000
Амортизација заједничких основних средстава — — — — —	1.500
Допринос за удружење, комору и сл. — — — — —	500
У к у п н о :	15.000

Ови трошкови треба да буду подијељени на сваку економску јединицу. Као кључ за диобу узима се учешће поједине економске јединице у вриједности производње према плану који је напријед исказан. Тај кључ износи:

Економска јединица	Вријед. план. произв. у 000	Учешће у %	Дио трош. упр. без лич. дох
Сточна храна и пшеница	100.000	14,28	2.142
Произв. поврћа	50.000	7,14	1.071
„ воћа	90.000	12,86	1.929
„ грожђа	80.000	11,43	1.715
Сточарство	180.000	25,73	3.859
Подрумарство	100.000	14,28	2.142
Механиз., возни парк и рад.	100.000	14,28	2.142
Укупно:	700.000	100,00	15.000

Послије овог утврђују се трошкови за сваку економску јединицу. Према материјалном билансу ови трошкови износе:

Планиране цијене и количине дају износ у 000 динара

Економска јединица	Матер. и усл. са стране	Матер. са добра	Услуге са добра	Дио трош. управе	Амортиза- ција	Укупно
Сточна храна и пшеница	15.000	15.000	40.000	2.142	—	72.142
Произв. поврћа	8.000	7.000	4.000	1.071	—	20.071
„ воћа	10.000	5.000	8.000	1.929	50	24.979
„ грожђа	10.000	6.000	7.000	1.715	70	24.785
Сточарство	20.000	92.000	9.000	3.859	3.880	128.739
Подрумарство	6.000	60.000	2.000	2.142	4.000	74.142
Механ., возни парк и радионица	40.000	—	—	2.142	10.500	52.642
Укупно:	109.000	185.000	70.000	15.000	18.500	397.500

Утврђивање укупног прихода, материјалних трошкова, амортизације и осталих доприноса омогућавају нам да послјије овог утврдимо доходак по појединим економским јединицама:

Економска јединица	Вријед. произв.	Трош. послов.	Општи порез на пром.	Укупни трош.	Доходак по ек. једин.
Сточ. храна и пшен.	100.000	72.142	750	72.892	27.108
Произв. поврћа	50.000	20.000	2.500	22.571	27.429
Произв. воћа	90.000	24.979	4.500	29.479	60.521
Произв. грожђа	80.000	24.785	1.000	25.785	54.215
Сточарство	180.000	128.739	7.000	135.739	44.261
Подрумарство	100.000	74.142	5.000	79.142	20.858
Механ., возни парк и радионица	100.000	52.642	1.500	54.142	45.858
У к у п н о :	700.000	397.500	22.250	419.750	280.250

Пошто је утврђен доходак (овај уједно представља и чисти приход јер су пољопривредне организације ослобођене доприноса на доходак) потребно је наћи мјерила његове расподеле на фондове и личне дохотке.

За сваку производњу напореда са прављењем материјалног биланса сачињен је и биланс радне снаге. Ова два биланса са билансом предвиђеног обима производње чине основ за израду финансијског плана.

Биланс радне снаге прави се на бази обима и врсте радова по економским јединицама и постојећих норматива. Уједно са овим даје се цјеновник појединих послова који мора бити израђен с обзиром на „вриједност“ појединог посла. „Вриједност“ посла се аналитички утврђује полазећи од неколико основних захтјева које посао као такве поставља од свог извршиоца. Основни захтјеви које треба имати у виду су сљедећи:

- I стручност
- II искуство
- III физичко напрезање
- IV умно напрезање
- V услови рада
- VI одговорност за средства
- VII одговорност за рад других

Сваки од ових услова треба градирати са по неколико степена (обично пет степена).

На примјер:

Услови су обиљежени римским бројевима, а степени арапским

Врста посла	I	II	III	IV	V	VI	VII
Плитко орање трак.	2	2	4	2	3	2	—
Материјал. књижење	3	3	1	4	1	1	—

Степен обиљежава интензитет услова. Тако, на примјер, код стручности степен 1 представљао би непотпуну основну школу. Степен 2 основну школу, степен 3 средњу спрему, степен 4 вишу спрему, а степен 5 високу стручну спрему. Поред овога потребно је за сваки степен сваког основа — услова, одредити број поена. Нпр.: основ стручност првог степена има пет поена, другог степена 11 поена, трећег 17, четвртог 24 и петог степена 30 поена. Распон у поенима између степена истог основа може бити различит, а поготову је различит између истих степена различитих основа. Тако на примјер, пети степен стручности има 30 поена, док би, рецимо, пети степен II услова носио свега 20 или 25 поена. То све зависи од значаја појединог услова. Дакле, потребно је направити таблицу поена по условима и степенима, а потом сваки посао степенovati на напријед показани начин. Тиме би се добио број поена за сваки посао који би уједно изражавао „вриједност“ појединог посла.

Након овог посла приступа се изради цјеновника радова. Укупна маса личних доходака дијели се са укупним бројем поена те се тако добија планирани лични доходак по једном поену. Пошто се израчунало колико који посао има поена онда се множи са планираним личним дохотком по једном поену.

Полазећи од тога да је обрачун извршен на основу цјеновника који је утврђен на изложени начин претпоставља се да лични доходак по економским јединицама износи:

(у 000)

Екон. јединица	Доходак	Лич. дох.	Учешће у ук. н. дох.	Допринос за лич. дох упр.
Сточ. храна и пшен.	27.108	20.000	15,38	3.076
Произ. поврћа	27.429	10.000	7,70	1.540
„ воћа	60.521	20.000	15,38	3.076
„ грожђа	54.215	20.000	15,38	3.076
Сточарство	44.261	30.000	23,08	4.616
Подрумарство	20.858	5.000	3,85	770
Механ., возни парк и радионица	45.858	25.000	19,13	3.846
Управа предузећа	—	20.000	—	—
У к у п н о :	280.250	150.000	100,00	20.000

На основу учешћа личних доходака поједине економске јединице у укупним личним дохоцима економских јединица које

остварују доходак дијели се лични доходак управе предузећа по економским јединицама.

Послије одређивања личних доходака остаје у свакој економској јединици одређени остатак дохотка. Овај остатак представља дио дохотка који се распоређује у фондове према важећим прописима и одлуци радничког савјета.

За сваку економску јединицу потребно је одредити на бази исказаног плана проценат диобе дохотка на фондове и личне дохотке.

Овај однос у нашем примјеру износи:

Економска јединица	(у %)	
	Дио дохотка за лич. дохотке	Дио дохотка за фондове
Сточ. храна и пшеница	85	15
Произв. поврћа	42	58
„ воћа	38	62
„ грожђа	43	57
Сточарство	78	22
Подрумарство	28	72
Механиз., возни парк и радионица	63	37
У к у п н о:	54	46

Овиме су успостављени односи између економских јединица и уједначен њихов стартни положај. Такође су постављени и односи између појединих послова те и њихових извршилаца.

Мјерило резултата рада економске јединице као цјелине јесте остварење плана: лични доходак у маси за економску јединицу зависи од оствареног обима производње и његове вриједности као и од висине трошкова. Унутар економске јединице диоба масе личних доходака зависи од тога колико је који појединац остварио радова према цјеновнику. Цијена појединог обављеног посла зависи од обрачунате вриједности поена. Стварна вриједност поена се изводи на бази обрачуна, а планирана вриједност поена служи само за успостављање односа у цјеновнику.

Како код пољопривредне производње долази до знатнијих одступања у остварењу плана због природних услова, а што не би требало да се одрази на нарушавање односа између економских јединица, то треба предвидјети услове под којима се праве одступања од правилника расподјеле. Односи између економских јединица треба да се мијењају на бази успјеха економске јединице који проистиче из бољег или слабијег резултата рада њених чланова.

Дио дохотка издвојен за фондове треба дијелити, поред обавезног издвајања, на фондове добра као цјелине и фондове економске јединице.

Правилник о расподјели чистог прихода треба да формулише под којим условима економска јединица стиче право на саноцију губитка рачунајући у овај покривање планираних личних доходака из централних фондова добра. Овдје прије свега долазе у обзир неповољне временске прилике, знатније промјене на тржишту и знатније промјене инструмената. Ова два посљедња разлога по правилу треба да буду изостављена јер у односима између економских јединица полази се од тржишта и његовог дјеловања не само на добро као цјелину већ и на економску јединицу посебно. Примјер: економска јединица за производњу грожђа треба грожђе да прода потрошачима ван добра уколико има повољније цијене него што су цијене подрума на добру.

Редосљед мјера за израду правилника о расподјели чистог прихода и личних доходака је сљедећи:

- диоба на економске јединице
- постављање обима производње и планирање бруто производа
- израда биланса материјала
- израда биланса радне снаге
- израда система поена и цјеновника радова
- израда финансијског плана за сваку економску јединицу и за добро као цјелину
- организовање евиденције за праћење остварења финансијског плана по економским јединицама
- формулисање одредаба о расподјели фондова на фондове добра и фондове за сваку економску јединицу.

Отварање нових економских јединица или мијењање битних услова пословања једне економске јединице која већ постоји по правилнику треба предвидјети да буду изузете од примјене правилника с тим што лични доходак у овим јединицама не може бити већи од личног дохотка утврђеног по основима и мјерилима економских јединица које примјењују правилник.

Полазећи од дате расподјеле дохотка на личне дохотке и фондове може се утврдити да од укупног износа за фондове 30% буде намијењено за фондове економских јединица, а 70% за фондове добра и обавезно издвајање за друштвене инвестиционе и заједничке резервне фондове. Према томе, расподјела дохотка изнад личних доходака би износила:

(у 000)

Економ. јединица	Укупно фондови	Фондови добра и друш. фонд.	Фондови ек. јединица
Сточна храна и пшен.	4.032	2.822	1.210
Производ. поврћа	15.889	11.122	4.767
„ воћа	37.445	26.212	11.233
„ грожђа	31.139	21.797	9.342
Сточарство	9.645	6.752	2.893
Подрумарство	15.088	10.562	4.526
Механиз., возни парк и радионица	17.012	11.908	5.104
У к у п н о:	130.250	91.175	39.075

Управи предузећа као економској јединици треба одредити извјестан износ од фондова економских јединица како би имала своје фондове као и остале економске јединице.

Током године личне дохотке треба исплаћивати у висини планираних износа по цјеновнику радова при чему треба извјестан износ (3—5%) задржати за резервни фонд личних доходака и исплаћивати их након завршетка године по доношењу завршног рачуна. Доношењем завршног рачуна прави се коначан обрачун и исплата личних доходака.